

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-41](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-41)

УДК: 332

Олена ГОНТА

Національний університет «Чернігівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-6434-357X>

e.gonta@ukr.net

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ КРИЗИ

У дослідженні розкрито актуальність забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Запропоновано основні механізми соціально-економічного розвитку регіонів, які дадуть можливість попередити кризу в майбутньому. Наведено інструментарій дослідження та призначення концепцій та теорій щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Аналіз дослідженого інструментарію належить до числа теоретично і практично значущих проблем трансформаційного періоду. Довгострокова ефективність подібного аналізу багато в чому залежить від адекватності відображення цільових пріоритетів економічного розвитку даного регіону, що відображають, в свою чергу, стратегію його економічного розвитку. Доведено, що забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку переслідує досягнення певних цілей, поставлених на національному або регіональному рівнях, тому природною є постановка питання про результативність проведеного дослідження на наявність визначення кризи.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, регіон, механізм, регіональне управління.

Olena GONTA

Chernihiv Polytechnic National University

DEVELOPMENT OF MECHANISMS FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS IN CRISIS CONDITIONS

The study revealed the relevance of ensuring the socio-economic development of regions. The main mechanisms of socio-economic development of the regions are proposed, which will make it possible to prevent a crisis in the future. The toolkit of research and the assignment of concepts and theories regarding the provision of socio-economic development of regions is presented. The main methods that make it possible to study the development of regions are given. The analysis of the researched tools is one of the theoretically and practically significant problems of the transformation period. In order to develop the mechanisms of socio-economic development of regions, it is necessary to be guided by the tools that can be used by state administration bodies of different levels to influence individual regions or the entire regional national economy. The long-term effectiveness of such an analysis largely depends on the adequacy of the reflection of the target priorities of the economic development of this region, which reflect, in turn, the strategy of its economic development. It has been proven that ensuring stable socio-economic development pursues the achievement of certain goals set at the national or regional levels, so it is natural to ask the question about the effectiveness of the conducted up to now on the existing definitions of the crisis. So, the mechanisms of socio-economic development should be considered as a system focused on the combination of two goals: achieving the maximum development of each of the regions and striving to smooth out the high levels of diversification of the regions.

Keywords: socio-economic development, region, mechanism, regional management.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Соціально-економічний розвиток регіонів України може бути забезпечений за умови переходу до нової якості їх економічного зростання, що стимулює необхідність побудови системного базису синтезованого капіталу – підґрунтя регіонального розвитку. В цій ситуації зміна парадигми державного управління на тлі підвищення ролі інформаційного суспільства, постійного розширення інформаційного простору регіону та вдосконалення його інформаційної інфраструктури повинна бути основою реалізації соціально-економічної політики держави, яка спрямована на створення умов для формування дієвих механізмів регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Методологію дослідження соціально-економічного розвитку регіонів розглядали вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме: Гірна О. та Карпак І. [1], Залуцький В. [2], Ішук С. та Созанський Л. [3], Качний О. [4], Кизим М., Іванов Ю. та Губарева І. [5], Клебанова Т. та ін. [7], Новікова М. та ін. [8], Сторонянська І. та Бенюк Л. [9], Топчів О. та Яворська В. [11], Булеці Н. [12], Жакупов Ю. [13] та інші. Однак, до єдиної думки щодо дослідження цього питання автори так і не дійшли, що і робить дослідження особливо актуальним.

Формулювання цілей статті

Основною метою роботи є розробка механізмів соціально-економічного розвитку регіонів, які дадуть можливість попередити кризу в майбутньому.

Виклад основного матеріалу

В Україні розроблені певні засади щодо формування механізмів соціально-економічного розвитку регіонів, але, при цьому, й досі недостатньо розкрита методологічна база, обмежено використовуються інструменти, механізми та методичні підходи щодо дослідження їх кризового стану. Незважаючи на те, що існує закордонний досвід розробки моделей щодо забезпечення механізмів соціально-економічного розвитку регіонів (табл. 1), однак, проблема все ж таки існує й до сьогодні, що й підтверджує актуальність дослідження.

Таблиця 1

Інструментарій дослідження та призначення концепцій та теорій щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів [10]

Концепція або теорія	Інструментарій дослідження
Концепція сталого розвитку	Кількісна оцінка параметрів розвитку
Концепція економічної безпеки	Порівняння параметрів з їх пороговими значеннями. SWOT-аналіз
Теорія кластеризації економіки	SWOT-аналіз
Просторово-територіальна теорія «центр-периферія»	Модель «центр-периферія»
Теорія конвергентно-дивергентного розвитку території	Моделі дослідження конвергентно-дивергентних процесів
Теорія вибору сценаріїв розвитку	Сценарний підхід
Теорія системної динаміки	Імітаційне моделювання

Забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку переслідує досягнення певних цілей, поставлених на національному або регіональному рівнях, тому природно є постановка питання про результативність проведеного дослідження на наявність визначення кризи. Об'єктивна оцінка результатів дослідження є надзвичайно складною, тому дуже часто рішення, які стосуються регіонального управління, приймаються без оцінки їх можливих і реальних результатів.

Така оцінка має включати в себе всі прямі та непрямі ефекти, що виникають в економіці. Крім того, в таку оцінку включається безліч суб'єктивних факторів, оскільки фактично така оцінка означає оцінку управлінських результатів своєї діяльності.

Можливі, принаймні, чотири різних методи щодо дослідження соціально-економічного розвитку регіонів [7]:

- оцінка окремих індикаторів (показників);
- порівняння дійсних результатів з можливими результатами розвитку;
- порівняння витрат і вигод;
- ступінь досягнення поставлених цілей.

Однак жоден з перерахованих методів не є загально визнаним і повністю розробленим.

Перший, найбільш простий метод ґрунтується на оцінці окремих економічних індикаторів, які чисельно характеризують результати проведених заходів, таких як кількість робочих місць, створених у регіонах, які отримували державну підтримку, кількість фірм, які отримали субсидії, величина бюджетних коштів, спрямованих на підтримку регіонів, структурні зміни у відстаючих регіонах, зниження безробіття, тенденції міграції і т.д. Цей метод простий у його реалізації, проте він не дає системного уявлення про результативність проведеної політики, оскільки зміни різних індикаторів можуть бути різноспрямованими, їх значимість також різна [9].

Другий метод ґрунтується на ідеї порівняння результатів розвитку регіонів, досягнутих під впливом проведеного регіонального забезпечення, з тими результатами, які регіон міг би отримати, якби регіональне управління взагалі не проводилась. Ефект від такого управління визначається як різниця дійсних економічних показників, наприклад, ВРП або зайнятості, і гіпотетичних показників. Ця ідея більш зрозуміла змістовно, але більш важка з точки зору її практичної реалізації, оскільки результати економічного розвитку визначаються всією сукупністю регіональних і національних факторів розвитку регіону, абстрагуючись від впливу заходів регіонального управління. Крім того, ефект регіонального управління може бути більш широким, ніж тільки зміна того чи іншого економічного показника [9].

Третій метод, на відміну від другого, який концентрується на агрегованій оцінці результатів регіонального управління, націлений на мікроекономічну оцінку результатів. Цей метод ґрунтується на порівнянні витрат і вигоди від заходів регіонального управління. Проблеми в його використанні пов'язані з тим, що не всі результати можна оцінити кількісно. У силу труднощів його практичної реалізації він використовується найчастіше для оцінки впливу регіонального управління на економіку окремого регіону [9].

Четвертий метод заснований на оцінці ступеня досягнення поставлених перед регіональним управлінням цілей. На перший погляд це більш привабливий метод, оскільки дає безпосередню оцінку досягнутих результатів, однак скористатися цим методом можна тільки в тому випадку, якщо цілі регіонального управління були визначені кількісно. Крім того, регіональне управління справляє комплексний вплив на всю економіку, тому досягнення однієї конкретної мети може бути пов'язане з негативними наслідками для всіх інших аспектів розвитку. Більш коректно оцінювати ступінь досягнення

всього комплексу цілей, використовуючи різні способи зважування і порівняння цілей, проте технічно таке порівняння виявляється, як правило, досить складною процедурою [4].

Результатом ефективного регіонального управління повинен бути соціально-економічний розвиток регіону, що розуміється у двох значеннях [6]:

1) як гармонійний розвиток трьох складових: соціальної, екологічної та економічної;

2) як спроможність регіону розвиватися по визначеній траєкторії, не виходячи за порогові значення параметрів, незважаючи на зовнішні збурення.

Економічною наукою поки не запропоновано універсальних способів та методів оцінки визначення соціально-економічного розвитку регіонів, враховуючи його управлінську складову, тому при оцінці можуть використовуватися або один із зазначених методів, або усі разом. Важливе значення при цьому має наявність необхідної для проведення оцінки економічної інформації.

Для розробки механізмів соціально-економічного розвитку регіонів необхідно керуватися інструментарієм, який може використовуватися органами державного управління різних рівнів для впливу на окремі регіони або всю регіональну національну економіку.

Інструментарій регіонального управління включає всі засоби, що використовуються в економічній політиці, такі як податкова, бюджетна, цінова, кредитно-грошова, соціальна види політики, особливість його полягає в тому, що він застосовується для вирішення регіональних проблем.

Формування механізмів регіонального управління представляє собою взаємозв'язаний трьох етапний процес:

- по-перше, визначення державними органами кінцевих стратегічних цілей економічної політики, що виражається у формуванні вектору цільових показників регіональної економічної політики з урахуванням поточного стану соціально-економічної системи регіону;

- по-друге, визначення економічних інструментів політики для досягнення поставлених цілей – в загальному виді їх можна представити у вигляді фіскальної, монетарної та адміністративної політик на основі управляючих параметрів державного регулювання економіки;

- по-третє, розробка моделі регіональної економіки, яка взаємозв'язує цільові показники, інструменти політики, а також показники, що описують макроекономічні процеси функціонування основних секторів економічного становища регіону [1].

Таким чином, при формуванні механізмів регіонального управління доведено, що вагомим фактором, який визначає спрямованість управління, значення цільових показників та інструментів, є ідентифікація поточної стадії економічного циклу, що забезпечує встановлення пріоритетних напрямків розвитку регіону для більш ефективного використання ресурсного потенціалу. Відповідно до встановленої загальнодержавної стратегії регіонального розвитку та визначеного поточного стану регіону формуються стратегічні цілі розвитку регіону. Враховуючи внутрішні регіональні потреби, рівень соціальної забезпеченості, ефективність використання ресурсів та виробничих факторів встановлюються тактичні цілі регіональної економічної політики.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Виходячи з вище викладеного механізми соціально-економічного розвитку, слід розглядати як систему, орієнтовану на поєднання двох цілей: досягнення максимального розвитку кожного з регіонів та прагнення до згладжування високих рівнів диверсифікації регіонів. Аналіз сучасних методів регіонального управління свідчить про відсутність комплексу методів стратегічного регіонального управління і про домінування методів оперативного управління окремими елементами регіону. Аналіз дослідженого інструментарію належить до числа теоретично і практично значущих проблем трансформаційного періоду. Довгострокова ефективність подібного аналізу багато в чому залежить від адекватності відображення цільових пріоритетів економічного розвитку даного регіону, що відображають, свою чергу, стратегію його економічного розвитку.

Література

1. Гірна О., Карпак І. Оцінювання тіньової економіки та її впливу на соціально-економічний розвиток. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, (2 (35-36), 2019, 128–134. [https://doi.org/10.18371/2221-755x2-3\(35-36\)2019193949](https://doi.org/10.18371/2221-755x2-3(35-36)2019193949)
2. Залуцький В.П. Сутність соціально-економічного розвитку машинобудівних підприємств: методи та принципи їх забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.11. С. 163-169
3. Ішук С.О., Созанський Л.Й. Оцінка економічної спеціалізації регіонів України у контексті світових трендів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 4. С. 24-31.
4. Качний О.С. Шляхи вдосконалення системи планування соціально-економічного розвитку регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 109-111.
5. Кизим М.О., Іванов Ю.Б., Губарева І.О. Оцінювання рівня економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Фінанси України*. 2018. № 4. С. 7-18.
6. Клебанова Т.С., Гурьянова Л.С., Сергиенко Е.А., Гончаренко Г.С. Модель аналізу асиметрії

регіонального розвитку. *Проблеми економіки*. 2012. № 2. С. 27–33.

7. Клебанова Т.С., Рудаченко О.О., Панасенко О.В. Побудова інтегральних показників соціально-економічного розвитку країни (регіону). Приазовський економічний вісник. *Електронний науковий журнал*. Вип. 2(25). 2021 С. 19-23.

8. Новікова М.М., Боровик М.В., Козирева О.В., Ольховська А.Б. *Economics knowledge as a paradigm of sustainable socio-economic development of economics and society*. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 4, № 27 (2018). С. 505-512.

9. Сторонянська І.З., Бенівська Л.Я. Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіону: програмно-цільовий підхід. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр.* 2020. Вип. 1(141). С. 34-38.

10. Сценарные модели сбалансированного социально-экономического развития регионов : монография. Т.С. Клебанова, О.В. Мозенков, Л.С. Гурьянова, Л.А. Чаговец, А.С. Ястребова, О.В. Никифорова. Бердянск : Ткачук А. В., 2013. 327 с.

11. Топчієв О.Г., Яворська В.В. Методологічні та методичні проблеми регіоналізації України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Районування економічного простору України: питання методології і практики : зб. наук. праць. Інститут регіональних досліджень*. Львів, 2010. Вип. 5 (85). С. 32-45.

12. Buletsa, N. (2016). International experience of budget adjustment of socio-economic development of regions. *Skhid*, 8(140). [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2015.8\(140\).56680](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2015.8(140).56680)

13. Zhakupov, Y. K., Berzhanova, A. M., Mukhanova, G. K., Baimbetova, A. B., & Mamutova, K. K. (2022). The impact of entrepreneurship on the socio-economic development of regions. *Business Strategy & Development*, P. 1–7. <https://doi.org/10.1002/bsd2.219>

References

1. Hirna, O., Karpiak, I. (2019). Otsiniuvannya tinovoi ekonomiky ta yii vplyvu na sotsialno-ekonomichniy rozvytok. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 2 (35-36). 128–134. [https://doi.org/10.18371/2221-755x2-3\(35-36\)2019193949](https://doi.org/10.18371/2221-755x2-3(35-36)2019193949)

2. Zalutskyi V.P. (2009). Sutnist sotsialno-ekonomichnoho rozvytku mashynobudivnykh pidpryemstv: metody ta pryntsyipy yikh zabezpechennia. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. Vyp. 19.11. S. 163-169

3. Ishchuk S. O., Sozanskyi, L. Y. (2019). Otsinka ekonomichnoi spetsializatsii rehioniv Ukrainy u konteksti svitovykh trendiv. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. Vyp. 4. S. 24-31.

4. Kachnyi O.S. (2018). Shliakhy vdoskonalennia systemy planuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 4. S. 109-111.

5. Kyzym M. O., Ivanov Yu. B., Hubarieva I. O. (2018). Otsiniuvannya rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy ta krain Yevropeiskoho Soiuzu. *Finansy Ukrainy*. № 4. S. 7-18.

6. Klebanova T. S., Hurianova L. S., Serhyenko E. A., Honcharenko H. S. (2012). Model analiza asimmetrii regionalnogo rozvitiya. *Problemy ekonomiki*. № 2. S. 27–33.

7. Klebanova T.S., Rudachenko O.O., Panasenko O.V. (2021). Pobudova intehralnykh pokaznykiv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy (rehionu). *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk. Elektronnyi naukovyi zhurnal*. Vyp. 2(25). S. 19-23.

8. Novikova M.M., Borovyk M.V., Kozryrieva O.V., Olkhovska A.B. (2018). Economics knowledge as a paradigm of sustainable socio-economic development of economics and society. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. Tom 4, № 27. S. 505-512.

9. Storonianska I. Z., Benovska L. Ya. (2020). Biudzhethne finansuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu: prohramno-tsilovyi pidkhid. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy: zb. nauk. pr.* Vyp. 1(141). S. 34-38.

10. Scenarnye modeli sbalansirovannogo socialno-ekonomicheskogo razvitiya regionov : monografiya. T. S. Klebanova, O. V. Mozenkov, L. S. Guryanova, L. A. Chagovec, A. S. Yastrebova, O. V. Nikiforova. Berdyansk : Tkachuk A. V., 2013. 327 s.

11. Topchiiev O.H., Yavorska V.V. (2010). Metodolohichni ta metodychni problemy rehionalizatsii Ukrainy. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Raionuvannia ekonomichnoho prostoru Ukrainy: pytannia metodolohii i praktyky (zb. nauk. prats. Instytut rehionalnykh doslidzhen)*. Lviv, Vyp. 5 (85). S. 32-45.

12. Buletsa, N. (2016). International experience of budget adjustment of socio-economic development of regions. *Skhid*, 8(140). [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2015.8\(140\).56680](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2015.8(140).56680)

13. Zhakupov, Y. K., Berzhanova, A. M., Mukhanova, G. K., Baimbetova, A. B., & Mamutova, K. K. (2022). The impact of entrepreneurship on the socio-economic development of regions. *Business Strategy & Development*, P. 1–7. <https://doi.org/10.1002/bsd2.219>